

Културно-историческите паметници на България

Паметник на Съединението

Пловдив

бодата си, но има силите сам да направлява съдбата си и смело да чертае своя път. Струва си днес, когато все по – малко са поводите ни за национална гордост, да се върнем към

Съединението на Княжество България и Източна Румелия е онзи значим исторически момент, който показва на нас българите, на съседите ни и на всички „Велики сили“, че българският народ не само е заслужил сво-

славните дни на 1885 година и да почерпим не само поводи за гордост и патриотизъм, но и някои ценни поуки, завещани ни от предците.

На 1 юли 1878 година в Берлин, само няколко месеца след подписването на предварителния мирен договор от Сан Стефано, току – що възстановената българска държава е разпокъсана безмилостно по решение на всички тъй наречени Велики сили. Българският народ, който ежедневно е проливал кръвта си по време на тежкото петвековно робство, който е изумил света с героизма и саможертвата си по време на Априлското въстание и Руско – турската война е поставен на колене от европейските управници и бюрократи. Българите са насилствено разделени и не им е позволено да заживеят всички заедно в така бленуваната свободна България. Според решенията на Берлинския конгрес се създават от една страна автономното, трибутарно на Османската империя, Княжество България, което се намира между Стара планина и река Дунав, като включва и Софийското поле, и от друга автономната провинция в Османската империя Източна Румелия, която обхваща част от Тракия

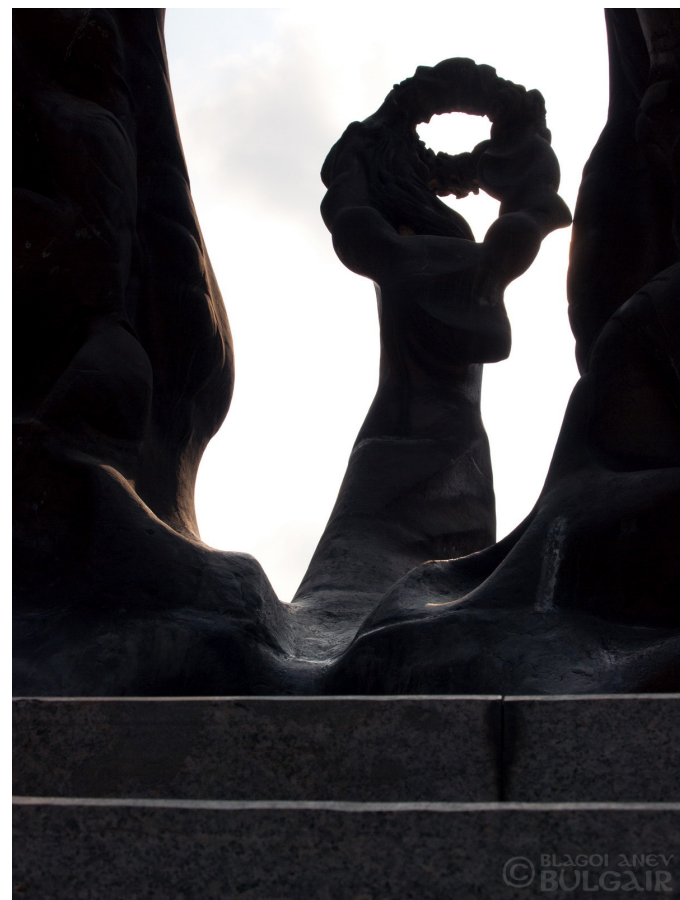
и черноморското крайбрежие. Останалите територии населени с българи са подарени от „Великите сили“ на османци, сърби и румънци. По този начин основна задача пред българския народ непосредствено след Освобождението става борбата за национално обединение. Един от върховете в тази борба е Съединението на Княжество България и Източна Румелия от 1885 година.

Подготовката за това свято дело е изключителна по своя размах и доказва на целия свят, че българите са способни сами да решават проблемите си. Главните идеолози и организатори на съединителния акт решават да разчитат само и единствено на силите на българския народ и да не молят за помощ никоя чужда държава. Много често подготовката на Съединението е сравнявана с организацията на Априлското въстание и причини за това наистина не липсват. На първо място дейците от 1885 година продължават да изпълняват завета на великите ни възрожденци, които отдават целия си съзнателен живот

на борбата за освобождение на българския народ и за създаването на единна българска национална държава. Втората прилика се крие във факта, че главен идеолог и организатор на Съединението е Захари Стоянов, един от помощник – апостолите в Четвърти революционен окръг по време на Априлското въстание, и човек останал с Георги Бенковски до самото убийство на легендарния български водач. Много от останалите живи дейци на Априлското въстание също се включват в подготовката на Съединението, тъй като юнашките им сърца искат веднъж завинаги да разкъсат ръждивите пранги на турското иго.

Детайлите по самата подготовка на народното дело са изключително интересни и показват колко много може да се постигне със силата на словото. Захари Стоянов издава в Пловдив вестник „Борба“, който бързо успява да се превърне в най – четения седмичник в цяла Източна Румелия и макар че излизат

само 15 броя може да се каже, че до голяма степен от страниците на вестника население-то на Източна Румелия се подготвя морално за извършването на акта на съединение с Княжество България. Подготовката разкрива и нещо друго, което не бива да забравяме. Спонтанните действия в почти всички случаи са обречени на неуспех, колкото и силни оратори да подбуждат тълпата и колкото и искрено да е желанието на хората за промяна. Съзнавайки това Захари Стоянов полага основите на организация, чиято единствена цел е да осъществи националното обединение. Тази организация е Българският таен централен революционен комитет (БТЦРК). Не е случайна приликата с аббревиатурата на Букурещкия революционен централен комитет. Стоянов и останалите дейци се възприемат като преки наследници на идеите на Каравелов, Ботев и Левски. Именно по тази причина първоначално се е обмисляло едновременно съединение на Княжество България не само с Източна Румелия, но и с Македония. Идеалът „Мизия, Тракия, Маке-

дония” е властвал в българските сърца в ранните месеци на 1885 година. Захари Стоянов обаче осъзнава, че обединението на Македония с Княжеството и Източна Румелия е трудно постижимо, понеже тази географска област е върната на Османската империя и в нея не са предприети никакви реформи, т.е. там всичко си продължава по старому и има многобройни турски военни части, които биха се противопоставили решително на Съединението. По тази причина след нарочно събрание от 3 август се решава първоначал-

но да се извърши обединение на Княжеството и Източна Румелия, а по – късно при подходящи обстоятелства да се присъедини към снагата на майка България и Македония. За да постигнат по – лесно целта си дейците на БТЦРК започват да привличат към планираната акция и офицери от източнорумелийската милиция.

В края на лятото обстановката в Източна Румелия започва да се изостря с всеки изми-

нал ден, като на няколко пъти българите от двете страни на Стара планина участват в общи чествания. Решено е Съединението да се обяви официално на 15 септември и княз Александър да поеме властта и над Румелия. Свободолюбивите българи обаче не могат да чакат и още на 2 септември в Панагюрище няколко младежи свалят турското знаме пред конака и го заменят с българско. През следващите 3 дни напрежението ескалира в цялата провинция и няколко големи въоръжени формирования се насочват към центъра на областта Пловдив. За да не се стигне до братоубийствени действия между дейците на съединението и източнорумелийската милиция, която също е съставена от българи, в нощта срещу 6 септември 1885 година майор Данаил Николаев начело на своята военна част арестува генерал – губернатора Гаврил Кръстевич и обявява Съединението на Княжество България и Източна Румелия. Незабавно е изпратена и телеграма до княз Александър I Батенберг. Без да се бави князът с нарочен манифест от 8 септември

приема Съединението и започва да се титулува княз на Северна и Южна България, като по този начин показва, че е възстановена справедливостта и две чисто български територии са обединени в една държава – Княжество България. Първоначално всички „Велики сили“ реагират негативно спрямо обявеното Съединение, но българите твърдо отстояват позицията си и армията се отправя към южните граници на държавата, за да посрещне евентуално турско нападение. Това убеждава целия свят, че българите няма да се откажат от това свое дело, което смятат за свято и за което са готови да пожертват живота си.

И наистина след по – малко от два месеца идва време за защита на Съединението на бойното поле, но не срещу Османската империя, а срещу „братска“ Сърбия. Това обаче е друга история и в някой от следващите броеве ще разгледаме паметниците, посветени на Сръбско – българската война. Така или иначе за нас остава поука от събитията

през септември 1885 година, когато цялото българско общество застава зад народното дело. Политическата принадлежност, социалното положение, произхода и всичко останало остават на заден план и всички българи живеят и дишат с идеята за Съединението, а след негово обявяване с идеята за защитата му. Не случайно днес националното ни мото е: „Съединението прави силата“. Дано никога не го забравяме!

Паметникът на Съединението, за който ще Ви разкажем в настоящия брой, е издигнат в Пловдив през 1985 година по случай 100 – годишнината от паметния акт. Скулптор е Величко Минев. Монументът изобразява Майка България с лавров венец в ръцете, а крилето в полет символизира от една страна двете съединени части на Родината, а от друга поривът на българите за свобода и справедливост, който преодолява всички земни закони и препятствия и който не може да бъде спрял. Днес този паметник и площадът пред него са домакини на официалните чествания по случай Деня на Съединението и си заслужава всеки българин да го види, за да почувства силата, смелостта и единството на своите предци в онази вече далечна 1885 година.

Хаджи Димитър

София

Димитър Николов Асенов или Хаджи Димитър, както остава по – известен в нашата история, е един от символите на смелостта и жертвоготовността на българите. Той е олицетворение на непреклонния, горд българин, обичащ свободата и готов да се пожертва за нея и за благо на народа си.

Бъдещият голям български войвода е роден в семейството на заможния търговец Никола Асенов през 1840 година в процъфтяващия град Сливен. Още през 1862 година, годината в която Раковски организира Първата българска легия в Белград, Хаджи Димитър

излиза с чета в Балкана. Младият и непокорен българин не може да търпи повече турските издевателства над българите и несправедливостта, която се носи на талази от Османската държава. По тази причина едва 22 – годишен зарязва спокойния и сравнително уреден живот на сливенски търговец и се превръща в заплаха за османската власт, в закрилник на българите и справедливостта. През 1864 година Хаджи Димитър вече се е издигнал в хайдутските среди и заема втория по значение пост в четата на Стоян войвода – знаменосец. След неуспеха на тази чета и поради сериозни опасения, че може да бъде заловен младият българин напуска родната си земя и се озовава в Румъния. През 1865 година под давлением на самия Раковски сливенският хайдутин заедно със Стефан Караджа прониква в Българско и отново се бие против турците. Натрупва сериозен боен опит и става един от най – известните хайдутини с безспорен авторитет сред емиграцията във Влашко. По тази причина на следващата година Хаджи Димитър оглавява нова чета

© БЛЪГОИ АНЕВ
BULGAI.R

и се отправя към родния си Сливенски Балкан, където няколко месеца тормози турските власти и въздава справедливо възмездие на всички тирани. През есента поради влошаването на времето и невъзможността да се изхранват в Балкана Хаджи Димитър и неговите четници се завръщат в Румъния.

Така се стига до паметната 1868 година, когато започва подготовката на голяма българска чета в Румъния.

За ръководители са избрани Хаджи Димитър и Стефан Караджа. На 5 юли 1868 година четата преминава река Дунав и започва

безсмъртния си поход в българските земи. В продължение на две седмици всеки ден българската чета се бие против турските потери

и редовните османски военни части. Преминва разстоянието от река Дунав до Стара планина и показва, че дори и да знаеш, че си обречен никога не трябва да се предаваш. Хаджи Димитър пада убит заедно с почти всички свои четници, но народният герой не умира, а започва безсмъртното си съществуване

в сърцата на признателните българи. Обезсмъртяването на войводата е напълно завършено, когато през 1873 година Христо

Ботев публикува творбата си „Хаджи Димитър“.

Има няколко паметника, посветени на войводата, като в този брой ще публикуваме снимки на монумента, издигнат в чест на големия българин, в столицата. Паметникът се намира в центъра на ж. к. „Хаджи Димитър“ и по - точно в градинката пред блок № 116. Този паметник е идеално място, където хората от квартала, а и всички други граждани и гости на София, могат да си припомнят делото на безсмъртния войвода и да усетят една свежа глътка патриотизъм и родолюбие в сърцето на бетонения жилищен комплекс.

Николай Гяуров

Велинград

Със съжаление можем да констатираме, че не са много паметниците посветени на хора на изкуството. В тази и без това не особено многобройна група твърде малко са мону-

ментите, издигнати в чест на творци от сферата на музиката. А това изкуство, както добре знаем, е една от визитните ни картички пред света и освен това носи наслада и удовлетворение на редица наши сънародници. Николай Гяуров е роден на 13 септември 1929 година в село Лъджане, което понастоящем е квартал на Велинград, спа столицата на Балканите. Той е един от най - известните български оперни певци и е определян за бас номер 1 на планетата. Получава своето музикално образование в Софийската музикална академия, а по - късно и в Москва. Започва кариерата си в съветската столица, а през 1955 година прави дебюта си и в Софийската опера. Малко след това идва и све-

товното признание за този уникален български талант, наследник на Орфей. Николай Гяуров участва в оперни спектакли в московския Большой театър, виенската Щатсопера, парижката Гранд опера, миланската Ла Скала, лондонската Ковънт гардън и нюйорк-

ската Метрополитън опера, както и в редица други престижни театри по целия свят. Някои от най – забележителните му роли са: Дон Базилио в „Севилският бръснар“ на Джоакино Росини, Мефистофел във „Фауст“ на Шарл Гуно, Филип II в „Дон Карлос“ на Джузепе Верди, Дон Жуан в едноименната опера от Волфганг Амадеус Моцарт и Борис Годунов в операта на Модест Мусоргски. Благодарение на своето творчество Николай Гяуров затвърждава

славата на българските оперни певци и се превръща в един от големите посланици на българската култура по света. В тази връзка е интересно да споменем думите на големия диригент Херберт фон Караян: „Николай Гяуров е един страсно дисциплиниран, отговорен и честен човек. Удоволствие е да се работи с него. Той е най-ниският мъжки глас (бас) на света. Познат на всички, но малко познат за своя град.“

За да се опровергаят поне отчасти думите на фон Караян можем да кажем, че през 2008 година, т.е. четири години след кончината на Николай Гяуров в родния му град бе открит негов паметник. Това е един жест на признателност към делото на големия ни оперен певец, както и индикация за това, че културата и изкуството трябва да започнат да играят все по – значима роля в живота на нашето общество. Паметникът се намира в градинката пред общината в центъра на града и е дело на големия български скулптор Владимир Гиновски. Идеята за оформянето на околното парково пространство е на архитект Николай Тулешков. Днес паметникът на Николай Гяуров е място на което всеки българин може да спре за миг и да се замисли за непреходната сила на таланта и за величието на Родопа планина и българите, които са се родили и живеят в нея.

Лейди Странгфорд

Батак

Потушаването на Априлското въстание е едновременно един от най – героичните, но и от най – трагичните моменти в нашата ис-

тория. Често когато се връщаме назад към пролетта и лятото на 1876 година си припомним не само хилядите избити българи, но и всички останали наши предци, чието оцеляване е било поставено на карта. В този толкова тежък за българския народ момент получаваме помощ от множество филантропи и съвестни хора не само от цяла Европа, а и от целия цивилизован свят. Българската кауза си проправя път през пепелищата и кървищата останали след зверското потушаване на Априлското въстание и много чужденци застават на страната на изстрадалия ни народ.

Една от тези чужденки е лейди Емили Странгфорд, чийто паметник можем да видим днес в пешеходната зона на град Батак в близост до болницата, която е построена с нейната финансова помощ. Самият паметник представлява бюст поставен на колона с надпис: „Лейди Странгфорд, благодетелката на Батак, 1826 – 1887“. Днес този монумент може да бъде посетен при обиколка на Батак и неговите светини и пред него ние можем да отдадем заслужена почит на една англичанка, която полага толкова много усилия за

спасението на хиляди българи и за популяризирането на българския въпрос.

Амалия (Емили) е родена през 1826 година в семейството на английския адмирал сър Франсис Бюфърт. Тя успява да завърши висше образование и предприема редица пътувания в Ориента (Египет, Сирия, Палестина, Цариград и т.н.). Пише книга посветена на египетските гробници и сирийските светилища

и благодарение на това се запознава с лорд Пърси Уилям Странгфорд, секретар на английското посолство в Цариград, който се заел с редактирането на нейното произведение. Скоро Емили се омъжва за лорд Странгфорд, който освен всичко друго е и убеден българофил. Като английски дипломат в Цариград се опитвал да подпомогне борбата на българите за постигане на църковна независимост. През януари 1869 година лорд Странгфорд умира, като завещава любовта си към българите и справедливата им кауза

на своята съпруга.

След зверските кланета в Батак, Перушица, Брацигово и други селища в обхвата на Четвърти революционен окръг лейди Странгфорд започва да събира пари, които се наема лично да отнесе и разпредели сред нуждаещите се българи. Събира сериозната за времето си сума от 30 000 лири и през септември 1876 година се отправя към пострадалите български селища. След като обикаля много български градове и села и

навсякъде раздава помощи през декември лейди Странгфорд пристига в Перушица и е потресена от това, което заварва. От 2000-те жители на селото след потушаването на въстанието остават само около 150 и всички са били в много тежко, направо окаяно състояние. Английската благородничка веднага се заема със своята човеколюбива мисия и организира създаването на болница. Освен болницата в Перушица лейди Странгфорд подпомага организирането на здравни заведения в Батак и в още 4 български селища. След това се заема с грижи за сираците и хората, които не могат сами да преживеят зимата. Благодарение на цялостната ѝ дейност са спасени хиляди българи, в чиито сърца името на англичанката остава завинаги. През пролетта на 1877 година лейди Странгфорд се отправя към Лондон, но не забравя българската кауза. Завръща се за втори път

в България в навечерието на Съединението през 1884 година, като отново предприема обиколка в Южна България, която тогава е отделена в автономната провинция Източна Румелия. Лейди Странгфорд се изказва в подкрепа на идеята за Съединението, като по този начин още веднъж доказва любовта си към българите и отдадеността си на нашата кауза. През 1887 година напуска този свят след като е показала на практика какво означават понятията човеколюбие и състрадание. Именно заради тези свои качества лейди Емили Странгфорд завинаги ще остане в сърцата на българите и днес множество населени места в Родопите я тачат като своя благодетелка.

Паметник на летците и парашутистите

София

Мемориалната група се намира в центъра на столицата ни в непосредствена близост

до Народното събрание и Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Състои се от два паметника, като първият е посветен на българските летци загинали във войните от 1912 до 1945 година, а вторият – на българските парашутисти, намерили смъртта си при изпълнението на воинския си дълг. Първият паметник представлява скулптура на летец в цял ръст, като върху постаментата е изписано: „Все по – високо и по – високо. На българския летецъ. Българското студентство“. Според един надпис върху паметника скулптурата е била създаден от Академическия аероклуб през 1941 година, а мемориалната плоча, която посвещава паметника на всички български летци, загинали за Родината, е поставена през 1994 година от клуба на летците „кап. Димитър Списаревски“. Вторият паметник представлява правоъгълна възпоменателна плоча в чиито център са изписани имената на български парашутисти загинали при Стражин, Страцин, Куманово и в Унгария. От двете страни на паметната плоча има колони, като на лявата

е „кацнал“ орел с разперени криле, а на дясната е поставен знака на парашутни войски.

Макар че се намира в центъра на столицата този мемориален комплекс е доста непознат сред широката общественост и това донякъде се дължи на факта, че много малко се знае за героизма на българските летци и парашутисти по време на войните, в които България

като средство за нанасяне на удар срещу живота сила на противника. Завинаги в историята ще останат имената на поручиците Радул Милков и Продан Таракчиев, които на 16 октомври 1912 година извършват първия боен полет в българската военна история. По време на Балканската война българската авиация променя цялостно концепция-

участва през XX век. Стотици страници няма да ни стигнат за да представим невероятните подвизи, извършени от българските авиатори и десантчици. По тази причина тук няма да се спираме подробно на всички велики дела, а само ще маркираме някои от най – важните, като се надяваме, че читателите сами ще се запознаят с биографиите и делата на героите, които ги развълнуват най – много.

По време на Балканската война българската авиация за първи път използва самолета

та за използването на този вид войски и не случайно цяла Европа с интерес наблюдава случващото се на Балканите. Българските летци започват една от най – големите промени в историята на военното дело, свързана с превръщането на военно – въздушните сили в основна ударна част от армията на всяка напреднала във военно отношение държава.

По време на Първата световна война българските летци показват невероятни качества, които изумяват не само съюзниците, но и

враговете ни. Докато английските и френски летци обикновено навлизат с 20 – 30 километра зад фронтната линия, за да разузнаят, то българските авиатори летят на 150 – 160 километра зад вражеските окопи. Не един и два са случаите в които смели български пилоти, макар и да не разполагат със специализирани изстребители, успяват да защитят българското въздушно пространство и някои обекти със стратегическо значение в българския тил. Така например на 21 април 1916 година капитан Таракчиев се сблъсква с 4 вражески самолета и с отчаяна стрелба успява да ги прогони от въздушното ни пространство. На 30 септември 1916 година българската авиация постига и първата си въздушна победа. Поручик Марко Първанов сваля френски бомбардировач, чиято цел е била да бомбардира София. В следващите две години българската авиация участва в над 60 въздушни боя, като сваля 5 чужди самолета и пленява още 5 чужди машини заедно с екипажите им. Загубите на родната авиация са петима пилоти и двама наблюдатели и макар че има извършени три принудителни кацания на български самолети на чужда територия нито летците, нито машините са пленени. Българските летци унищожават своите самолети, а след това успешно се изтеглят зад фронтната линия. Какъв по – ярък пример за невероятната смелост и за високите воински качества на българските летци можем да дадем?

Най – впечатляващо по своите размери е участието на българската авиация във Втората световна война. Неравните битки срещу английските и американските противници

донасят много страдания и разрушения в България, но и показват че българският летец е достоен защитник на Отечеството и че по – скоро би избрал смъртта, отколкото поражението. Англо – американските удари в крайна сметка не постигат целта си и Царство България не се изтегля от териториите, които са му отстъпени от страна на съюзниците ни. Статистиката показва, че по време на англо – американската офанзива българската авиация сваля 65 противникови

самолета, а още 120 падат в резултат на повреди причинени от нанесените им от българските летци удари, като междуременно губим 27 самолета и 23-ма пилоти. Всички тези цифри обаче не могат в достатъчна степен да разкрият героизма на българските летци, които по принцип се бият срещу седемкратно превъзходящ ги противник, а в отделни сражения съотношението на силите е достигало до 23:1 в полза на англо – американската авиация. Общо 66 български летци оставят имената си в списъка на въздушните победители по време на Втората световна война. Начело на този списък е поручик Стоян Стоянов, който постига впечатляващите 15 въздушни победи, а под него следват имената на други български герои с по 13, 10, 8,

7 и т.н. въздушни победи.

Може би по – лесно може да се разберат героизмът и жертвоготовността на българските летци, ако се вгледаме не в статистиката, а в две по – частни, чисто човешки истории. Това са историята на двамата български тарани – поручик Димитър Списаревски и поручик Неделчо Бончев.

На 20 декември 1943 година е първият и последен бой на поручик Списаревски. Той се сблъсква с противникова бомбардировъчна група в района на село Долни Пасарел, Софийско. След като сваля един от бомбардировачите българският летец се насочва към летящата крепост, която е водач на групата, и след като свършват патроните на картечницата му се връзва със своя самолет в американския бомбардировач. Поручик Списаревски загива и посмъртно е произведен в чин капитан, но успява да сваля американската летяща крепост и да прекрати бомбардировките, поне за ден. Показателни за качествата на българските летци са думите на единствения оцелял американец от поразената от първия български таран летяща крепост: „Българските летци се бият с ожесточение, като че ли защитават най-скъпата светиня на света. За мен те изчерпват понятието ненадмината ярост в авиацията.“ Вторият български таранен удар срещу противника е осъществен от поручик Неделчо Бончев, който на „черния“ 17 ап-

рил 1944 година след изчерпване на боеприпасите си се връзва в противникова летяща крепост. За разлика от поручик Списаревски Бончев успява да катапултира, но при падането губи ботушите си и се разболява тежко от бронхопневмония. Само 6 месеца по – късно не напълно възстановен българският герой отново се завръща на фронта, но този път воюва срещу своите довчерашни съюзници германците. Този момент показва колко силна е любовта към Родината на българските военни през 40-те години на XX век и как за тях освен България и българския на-

род няма нищо друго свято на земята. Самолетът на поручик Бончев е свален при една щурмова атака срещу германските позиции и след като отказва да сътрудничи на нацистите е разстрелян от охранителните части на СС. Историите на Димитър Списаревски и Неделчо Бончев са урок за всички нас, урок по патриотизъм и родолюбие от най – висока проба.

Невероятните победи на българските летци продължават и в последната фаза на Втората световна война. Българите успяват да унищожат 85 батареи, 694 бойни коли, 23 локомотива, 496 вагона, 25 самолета, 16 моста и 11 ж. п. гари, контролирани от силите на Вермахта. В отговор на това Луфтвафе сваля 32 български самолета като загиват 18 български летци. В тази последна фаза на войната се проявяват и българските парашутисти. При Стражин, Страцин и Куманово те изиграват решаваща роля за пробиването на германската защита. Техните подвизи и до днес не са напълно известни на българската общественост. Това може да бъде отчетено като сериозен пропуск, който в последните години започва да се преодолява след издаването на няколко книги посветени на героите от парашутната дружина.

Саможертвата и смелостта на българските авиатори никога няма да бъде забравена. Имената на героите завинаги ще бъдат изписани със златни букви в нашата история и ще ни служат за пример как да обичаме и да защитаваме Родината си. Независимо срещу кого, независимо в каква ситуация и при какво разпределение на силите смелите български пилоти излитаха и се биеха за България до последна капка кръв. Те опазиха нашето небе, а ние пазим за тях най – свидно място в сърцата ни.

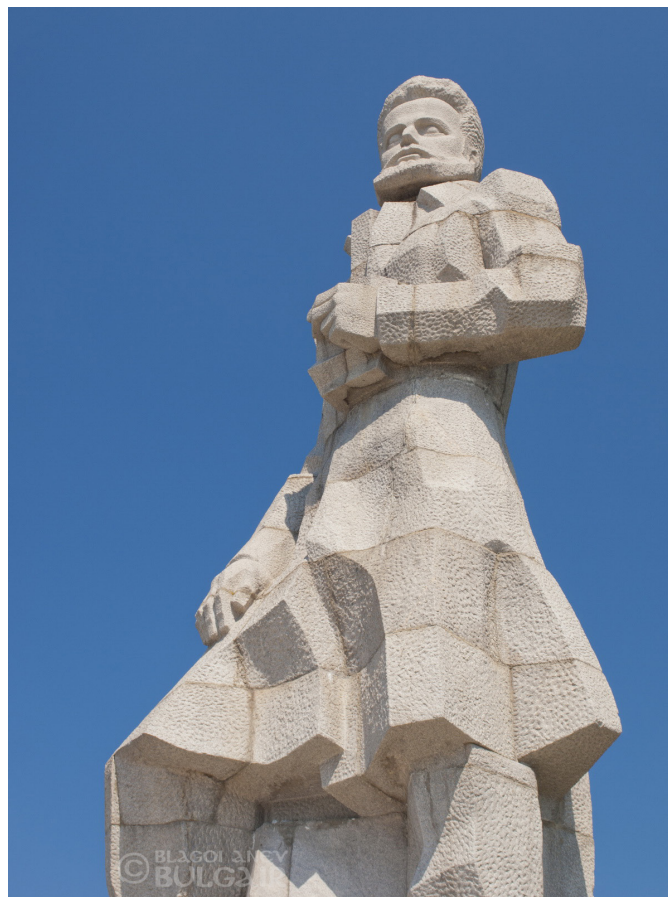
*Посвещавам тази статия на дядо ми –
Благой Стоичков, полковник от
Български Военновъздушни сили.*

Благой Анев

Христо Ботев

Калофер

Христо Ботев е един от онези българи станали завинаги част от националния ни пантеон и обезсмъртили навеки името и делото си. По тази причина биографията на гениалния поет и ентузиазизиран революционер е изключително популярна и смятам, че поч-

ти всеки българин знае редица факти от героичния му живот. Заради това в настоящия кратък очерк няма да преразказвам биографията на великия калоферец, а по – скоро ще се опитам да открия в нея онези моменти, които могат да ни послужат като морален пример или които можем да използваме, за да си извлечем поука.

Първият факт от биографията на Христо Ботев, който прави много силно впечатление е, че едва на 18 години той става учител. Любовта му към народа и народното дело в

тази крехка възраст се изразява в любов към българските деца в село Задунаевка, Бесарабия. Там младият Христо Ботев Петков прави първите си стъпки като педагог и възпитава у учениците си племенен патриотизъм и искрено родолюбие. Няколко месеца по – късно Ботев се завръща в родния си град, за да замени болния си баща като даскал в местното училище. Там, в родния Калофер, на 11 май 1867 година Христо Ботев произ-

нася пламенна реч по случай празника на Светите братя Кирил и Методий и заради тази реч е прокуден от бащината си земя и е принуден да излезе в емиграция. Много други български революционери също са били учители и това ясно ни показва какво значение са придавали дори и най – революционно настроените ни предци на образованието и на възпитанието, които се получават в училище. За жалост днес училището е една от най – унижаваните институции и не се полагат никакви усилия за развитието на българското образование.

Следващият ключов момент от биографията на Ботев е зимата на 1868 година, която той прекарва в една пустееща мелница в околностите на Букурещ в компанията на Апостола на свободата. Срещата с Левски до голяма степен оформя революционните възгледи на свобододлюбивия младеж и го привързва

към българското националноосвободително движение. До този момент Ботев е познавал преди всичко руската революционна мисъл, но не е бил съвсем наясно с положението в Българско. Левски отваря очите на Ботев по редица изключително важни въпроси и оставя трайна следа върху поета – революционер. Поради младостта си обаче Ботев не успява да усвои всички уроци на своя гениален учител и след време ще допусне грешки, които би избегнал, ако се бе вслушал в

заветите на Апостола. Най – голямата от тези грешки е организирането на Старозагорско-то въстание. Христо Ботев, като ръководител на БРЦК, решава да вдигне въстание, но без сериозна подготовка, вярвайки, че българският народ е готов само при един позив да се вдигне масово на оръжие. Това се оказва химера и след краха на въстанието БРЦК се разпада.

Когато говорим, пишем или мислим за Ботев ние го виждаме не само като революционер, ръководител на БРЦК или герой от Априлското въстание, а и като гениален поет. Той е истинското доказателство, че самородният талант дори и без кой знае колко сериозна школовка може да достигне невиджани висини. Поезията на Ботев макар да се състои само от 20 произведения е изпълнена с такава сила и такива непреходни истини,

че и до днес определя не само облика на българската литература, но и част от мисленето ни. Национализмът, патриотизмът и родолюбието често се черпят с пълни шепи от Ботевото творчество, то не само ни зарежда с оптимизъм, но и ни кара да се замислим върху слабостите и грешките си. Геният на един – единствен поет е способен да направи това, което думите на редица пропагандатори и агитатори не са. Наред с безспорния си талант Ботев е притежавал и ясна визия за бъдещето и в тази връзка пророчески звучи стихът:

„Но... стига ми тая награда –
да каже нявга народът:
умря сиромаш за правда,
за правда и за свобода...”

Освен поезията от изключително значение

за нас българите е и публицистичната дейност на Христо Ботев. Тя започва през 1871 година с издаването на вестник „Дума на

българските емигранти”, преминава през Каравеловите вестници „Свобода” и „Независимост”, за да кулминира в сатиричния „Будилник” и програмните „Знаме” и „Нова България”. Като погледнем по – глобално на живота и делото на Ботев можем без съмнение да заключим, че словото е най – силното му оръжие и именно благодарение на него той става един от най – тачените и обичани български национални герои.

Последният героичен момент от краткия живот на Ботев настъпва през пролетта на 1876 година, когато българският народ усилено се готви за едно последно, общонародно въстание против турските поробители. Макар да не участва лично в подготовката на Априлското въстание Ботев с огромен ентузиазъм решава да се включи в една чета, която трябва да се сформира в Румъния и да навлезе в територията на Трети революционен окръг за да продължи битката срещу османците и да не позволи да се загаси пожарът предизвикан от Априлското въстание. Заради огромния авторитет на Ботев, въпреки възрастта му и липсата на военна подготовка, той е избран за войвода на четата, която

се състояла от над 200 бойци.

Така на 16 май започва безсмъртния поход на Ботевата чета. В този ден българските четници се качват на австрийския кораб „Радецки” от различни румънски пристанища и около 11.00 часа на следващия ден принуждават екипажа да спре на българския бряг близо до Козлодуй. Там всички въстаници начело с войводата положили клетва, че ще дадат живота си за свободата на родната земя и я целунали като най – скъпа светиня. След това четата се насочва към Враца – революционен център в северозападните български предели. По пътя обаче Ботев и неговите съратници претърпяват няколко разочарования, тъй като в повечето села никой не тръгва заедно с тях, а на места има само

по един желязец. На 18 май след сериозни сражения с башибозука и редовна турска армия четата дава над 30 жертви, но успява да отблъсне противника и през нощта да се измъкне от обкръжение. Това показва колко висок боен дух са имали българските герои и как на драго сърце са предизвиквали смъртта само и само да покажат, че българинът има смелост да защити земята и честта си и че рано или късно ще извоюваме свободата си. На 20 май са последните големи сражения на четата с турските сили, като в края на деня убит пада войводата Христо Ботев, който по

това време е едва на 28 години. След смъртта му останалите живи четници се опитват да се изтеглят към Балкана. Няма единно мнение по въпроса от кого и как точно е убит Христо Ботев. Няколко години след смъртта му плъзват най – различни версии и легенди, като дори някои стигат до там да твърдят, че войводата е останал жив. Така или иначе по някакво стечение на обстоятелствата смъртта на големия български поет и революционер остава обгърната в мистерия и това може би увеличава още повече харизмата му.

В този брой ще Ви представим мемориалния комплекс посветен на Христо Ботев в родния му град Калофер. Той се намира на едно възвишение в непосредствена близост до центъра на града и градския площад, като от площадката под статуята на Ботев се разкрива прекрасна гледка към целия град. Проектът за този комплекс е дело на проф. Димитър Даскалов в колектив с арх. Иван Николов и Лъчезар Даскалов и е реализиран през 1986 година. Мемориалът се състои от фигура на Христо Ботев в цял ръст, изработена от гранит. Фигурата на поета е висока 14,40 метра, а заедно с пластичния пиедестал, също изпълнен от гранит, височината достига внушителните 25 метра. В близост до основната статуя е разположена композицията „200 пушки“ в знак на почит към всички участници в Ботевата чета. В подстъпите към паметника на Ботев е разположен релеф на български лъв с размер 3,20 метра, който също е изсечен от гранит и който значително подсилва патриотичното внушение на мемориала. Погледнат от площада или от брега на реката паметникът на поета в цял ръст, подобно на този на Бенковски в Копривщица, създава усещането за Ботев като пазител на родния си град, един великан, който винаги ще бъде на пост.

За жалост комунистическите ръководители и техните слуги в културните институции са се опитали да опорочат паметника на великия българин, като близо до него са разположили още една композиционна група,

която се нарича „Три епохи“ и се състои от 3 мъжки фигури, като над всяка фигура е изписана една година: „1876“, „1923“ и „1944“. Ако за първата година можем да се съгласим напълно, не така стоят нещата с другите две, които могат да бъдат определени за едни от най – трагичните за българския народ и за нашата държава през ХХ век. През 1923 година комунистите, ръководени от Москва се опитват да започнат гражданска война в

България, а през 1944 година съветската армия донася ново управление на България, негативните последици от което се усещат и до днес.

Въпреки този неприятен елемент смятам, че мемориалният комплекс „Христо Ботев“ в Калофер е едно от местата, които всеки българин трябва да посети. Там може да се усети непримиримостта на Ботев, да се осмислят титаничното му дело и приноса му за развитието на нашия народ, както и да се прозре вечната връзката между Балкана и България.

Паметникът на Априлци

Перуцица

Един изключително интересен паметник се извисява на хълма Власевица над град Перуцица. Официалното му име е „Паметник на трите поколения“ и е издигнат през 1976 година по случай стогодишнината от Априлското въстание. Проектът за цялостната композиция е дело на архитектите Любомир Шинков и Владимир Рангелов, а скулптор е

9 септември 1944 година. Докато първото събитие е безспорно най – важно и централно за паметника, а и за цяла Перуцица, то другите две са натрапени от комунистическата власт и до голяма степен са отговорни за окаяното състояние в което се намира той днес. В началото на XXI век мнозина българи не припознават в този, а и в редица други издигнати между 1948 и 1989 година паметници, национални символи и светини и поради това много от тях са безстопанствени, занема-

Любомир Далчев, брат на поета Атанас Далчев. Паметникът се състои от три скулптурни групи с обща дължина над 60 метра, които пресъздават моменти от Априлското въстание, Септемврийското „въстание“ и разбира се любимият момент на всички комунистически лидери на България – събитията около

рени, полуразрушени или дори осквернени. Сложен морален проблем предизвикват подобни мемориали, които в сърцевината си са посветени на истинските български герои – в случая населението на Перуцица сражавало се срещу османските пълчища и загинало геройски за свободата на България по време

на Априлското въстание, но в допълнение към това са били натоварени с комунистическа символика, която отблъсква доста наши сънародници. Как да се отнасяме към такива монументи? Трябва ли да ги съхраняваме и тачим? Това са въпроси на които всеки читател може да отговори сам за себе си, а аз тук ще нахвърлям няколко кратки реда за героиството на перушцици, за тяхната върховна саможертва и ще Ви оставя да помислите дали тези хора заслужават техният паметник да изглежда по този начин.

Перушица попада в обхвата на Четвърти революционен окръг по време на подготовката за Априлското въстание. Благодарение на изключителните организатори в окръга подготовката е на много високо ниво и населението е сравнително подготвено за продължителни сражения срещу башибозука и други подобни бандитски формирования.

След избухването на въстанието на 20 април 1876 година вестта за началото на кървавата епопея бързо се разпространява из целия революционен окръг и само за няколко дни

достига до Родопите и конкретно до Перушица. Въстанието в селището е обявено официално на 23 април. Веднага след това започва изграждането на отбранителни ли-

нии, като Перущица е разделена на 6 сектора, които се защитават от над 600 въстаници. Сериозните сражения в „гнездото на героите“ започват на 28 април. Част от мирното население, основно деца и възрастни хора се изтеглят от селото, а останалото население остава, за да даде отпор на башибозука и редовната турска армия. Ръководители на отбраната са учителят Петър Бонев, Спас

Гинов, братя Тилеви и Кочо Честименски. В много тежки боеве с фанатизирания башибозук и с черкезите въстаниците показват чудеса от храброст и издържат на напора на петвековните поробители. В крайна сметка численото превъзходство на турците си казва думата и героите отстъпват част от позициите си, като се укрепяват около крайните къщи на селото. Това се случва на 29 април след близо 2 дни на непрекъснати сражения

срещу редовната турска армия, башибозука и черкезки отреди. Загубата на първоначалните позиции не слага край на съпротивата на българите, а напротив ожесточава я. Нашите предци разбират, че няма какво да губят и хвърлят и последните си сили в боя срещу османците. Започват кървави сражения за всяка къща и за всеки двор. Въстаниците карат турците да платят кървава цена за всеки метър настъпление и за всеки погубен българин. По време на сраженията се оч-

ертават два основни отбранителни центъра – училището и черквата. Именно при отбраната на училището на 30 април загива Петър Бонев. В този момент част от въстаниците и от мирното население успяват да се измъкнат от вражеското обкръжение, а другата част се организира около своята последна отбранителна позиция – черквата. Виждай-

ки че е невъзможно без огромни жертви да превземе въстаническата позиция турската армия започва артилерийски обстрел срещу събралите се българи. В крайна сметка артилерията си казва своето и голяма част от смелите борци за свобода загиват или са тежко ранени.

Там около черквата се разиграва и един от най – драматичните моменти в историята на Априлското въстание. Момент показал на целия свят какво е значението на понятията чест и достойнство, момент доказал, че българинът цени свободата и честта си повече от всичко. Около и в черквата, която вече е обстрелвана не само от артилерия, но и от нападащите разярени башибозуци и турски войници, са се намирали Спас Гинев, Кочо Честименски, Иван Тилев и техните семейства. За да не попаднат живи в ръцете на

врага и за да запазят честта и достойнството си Кочо Честименски и Спас Гинев убиват невръстните си деца, съпругите си, а най – сетне и самите себе си. Примерът им е последван от Иван Тилев и от други останали живи измежду последните защитници на Перущица. Тези юначни и горди българи избират борбата пред примирението, свободата пред ярема, и най – накрая смъртта пред срама. Каквото и да напишем за тях ще бъде малко, някак сиво и недостатъчно.

Поклон пред Вас герои!

След зверското потушаване на въстанието в Перущица остават едва около 150 души, основно старци и деца, от над двехилядното население в началото на въстанието. И макар да е разорена, срината до основи и изтребена Перущица не е обезчестена. Героите кои-

то паднаха в борбата против турците днес са светци. Те са нашият пример, те са нашата гордост, те са моралните стожери към които трябва да се връщаме в трудни времена като днешните.

И тук отново се връщаме на „Паметника на трите поколения“, който както личи от снимките не просто се руши поради безстопанственост от страна на общината и дър-

жавата, но е и осквернен. Най – вероятно графитите са дело на българи, още по – вероятно е това да са младежи, хора заради които пожертваха живота си героите от Перушица през 1876 година. От снимките ще видите в какво плачевно състояние се намира целия комплекс и как някой е откраднал тежация 3 тона бронзов венец, който е покривал символната костница на героите. Това вече едва ли е дело на българи. Всички знаем коя

група в държавата се занимава с вторичната преработка на цветни метали. Колкото и да не сме съгласни с героизирането на терористите от 1923 година и на чуждите агенти дошли на власт през 1944-та не можем да позволим паметника на Априлци да се руши. Така скверним паметта им, а тя е свята. След тъй наречените промени през 1989 година бе демонтирана петолъчката от върха на монумента и сега може да се помисли за един проект за реставрация и лека модификация на паметника, като годините 1923 и 1944 могат да се заменят с други знаменателни събития по – позитивни за нас българите. Така монументът наистина ще оправдае името си „Паметник на трите поколения“ и ще се превърне в едно от местата за поклонение пред големите български герои. За да стане това трябва и общината и държавата да положат с е р и о з н и усилия, но не трябва да разчитаме само на тях. Има достатъчно родолюбиви българи, които могат да допринесат за спасението на мемориала и именно към тях е призива ни: „Спасете паметника, за да отдадем заслужена почит на героите!“.

*Фотография: Благой Анев
Текст: Антоан Тонев*